

НАПРЯМ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

Гаєвський Д.А.

*магістр фінансів, експерт,
ГО «Український інститут політики»;
заступник директора зі зв'язків із громадськістю,
ТОВ «Магонова і партнери»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-602-0-16>

ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗРОСТАННЯ ФІНАНСОВИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ ГРОМАД

Реформа децентралізації, розпочата у 2014–2015 рр., визнана однією із найуспішніших за всі роки незалежності України. Реформа дозволила оптимізувати управлінський апарат на рівні районів та громад, збільшити наповнюваність бюджетів громад та розширити доступність публічних послуг на місцях. Запровадження правового режиму воєнного стану у 2022 р. дещо сповільнило впровадження положень реформи, проте децентралізація залишається пріоритетом державної регіональної політики, а її положення мають бути закріплені у Конституції України.

При цьому потенціал реформи не вичерпаний, зокрема у частині бюджетної та фіскальної децентралізації для забезпечення фінансової самодостатності громад. Зокрема, вдосконалення системи адміністрування місцевих податків (плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), що включає в себе посилення взаємодії між контролюючими органами та органами місцевого самоврядування (далі – ОМС) та розширення фіскальних повноважень ОМС, здатно збільшити дохідну частину бюджетів громад на мільярди гривень щороку.

Попри те, що з 2018 року частка власних доходів у загальній структурі доходів бюджетів громад зростає, місцеві податки все ще залишаються другорядним інструментом наповнення останніх (із часткою до 9% у загальній структурі доходів громад з урахуванням трансфертів).

Таблиця 1

**Частка власних доходів у структурі місцевих бюджетів
і частка місцевих податків у структурі місцевих бюджетів
у 2018–2025 рр.**

Рік	Частка власних доходів у структурі місцевих бюджетів України, %	Частка місцевих податків у структурі місцевих бюджетів України (з урахуванням трансфертів), %
2018	46,8%	5,5%
2019	54%	6,7%
2020	66,5%	7,8%
2021	74,1%	5,5%
2022	75,2%	6,6%
2023	72,8%	6,7%
2024	72,3%	8,3%
2025	74,7%	7,5%

Джерело: розраховано автором на основі відкритих даних Міністерства фінансів України

Ключові проблеми у процедурі адміністрування місцевих податків перебувають передовсім у площині обліку об'єктів оподаткування та можливостей стягнення податкового боргу.

Зважаючи на те, що Державний реєстр речових прав на нерухоме майно наповнений на рівні 30–50% [1, с. 164], бюджети громад щороку недоотримують близько половини надходжень від вказаного податку. За 2025 р. обсяг сплаченого до бюджетів громад податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, склав 12,7 млрд грн, у таку ж суму можна оцінити обсяг втрат бюджетів громад від неналежного обліку нерухомості.

Подібна ситуація фіксується і у розрізі плати за землю. Розбіжності між базами даних ДПС, Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру свідчать, що «в тіні» перебувають мільйони гектарів

сільськогосподарської землі, що унеможлиблює нарахування плати за землю і призводить до недоотримання надходжень до бюджетів громад (за 2025 р. громади отримали 45,6 млрд грн плати за землю). Зокрема, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру обліковує 33,1 млн га сільськогосподарської землі, зазначаючи, що наразі кадастр наповнений лише на 74% (при цьому, за даними Держгеокадастру, оновлення нормативно-грошової оцінки землі проведено лише у 43% населених пунктів України).

Негативну динаміку демонструють показники податкового боргу за місцевими податками, які невинно збільшуються наростаючим підсумком. На 01.01.2022 р. обсяг податкового боргу за місцевими податками складав 12,9 млрд грн [2, с. 4], збільшившись до 27,1 млрд грн на 01.03.2026 р. [2, с. 9]. Це свідчить про обмежену ефективність ДПС зі стягнення податкового боргу через об'єктивні та суб'єктивні причини – від операційної перенавантаженості працівників ДПС до бюрократизованості процесів стягнення боргу і ведення позовної та претензійної роботи загалом.

З метою вдосконалення адміністрування місцевих податків шляхом збільшення податкових повноважень ОМС впродовж останніх років було напрацьовано декілька законопроектів. Так, Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо приведення у відповідність положень податкового законодавства у зв'язку із реформуванням адміністративно-територіального устрою» був запропонований у 2020 р. Міністерством розвитку громад та територій України. У 2021 р. у зв'язку із внесенням змін до Податкового кодексу України у Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» були запропоновані зміни, які передбачали передання функцій адміністрування місцевих податків від ДПС на ОМС. Обидві ініціативи так і не були втілені у життя, однак факт їх розробки і публічного обговорення свідчить про усвідомлення представниками законодавчої та виконавчої влади проблем, які існують у галузі адміністрування місцевих податків

і мають своїм наслідком недоотримання бюджетами громад мільярдів гривень щороку.

Зі своєї сторони представники ОМС демонструють інтерес до тематики розширення податкових повноважень ОМС. Відповідно до даних Асоціації малих міст України, понад 68% громад України готові взяти участь у розробці змін податкової системи, які передбачають підвищення ролі ОМС у процесі адміністрування місцевих податків, а понад 42% громад зацікавлені у взятті на себе функцій адміністрування місцевих податків [3]. У лютому 2026 р. Всеукраїнська асоціація громад підтримала положення розробленого Міністерством фінансів України законопроекту «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо надання додаткових повноважень органам місцевого самоврядування в частині адміністрування місцевих податків та зборів», що передбачають:

- 1) проведення інвентаризації нерухомості та землі щодо їх наявності в державних реєстрах;
- 2) проведення звірки даних щодо нерухомості та землі з їх власниками;
- 3) наповнення державних реєстрів інформацією про об'єкти нерухомості та земельні ділянки, їх власників та/або користувачів;
- 4) користування ОМС інформаційно-комунікаційними системами ДПС з правом перегляду інформації про об'єкти та суб'єктів оподаткування місцевими податками, зареєстрованими на території відповідних громад, та стан їх розрахунків з місцевими бюджетами [4].

Вдосконалення системи адміністрування місцевих податків є важливим напрямом посилення фінансової спроможності громад. Розв'язання проблем обліку об'єктів оподаткування, покращення інформаційної взаємодії між державними реєстрами, контролюючими органами та ОМС, а також розширення податкових повноважень ОМС у частині адміністрування місцевих податків здатні суттєво збільшити надходження до бюджетів громад. Зростання дохідної бази громад створить додаткові можливості для модернізації інфраструктури, підвищення якості та доступності публічних

послуг, а також реалізації інвестиційних проєктів розвитку територій.

Література:

1. Швабій К., Богдан Т., Джус М., Кошук Т., Новицька Н., Пасічний М., Онищук І., Остріщенко Ю. Діагностика системи місцевого оподаткування: аналітичний звіт. Програма «U-LEAD з Європою». 2023. С. 164. URL: <https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1322/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82.pdf> (дата звернення: 15.03.2026)
2. Лист ДПС №423/ЗПІ/99-00-24-02-03-09 від 20.03.2026 р. Про розгляд запиту. URL: <http://bit.ly/3Pmu4Ix> (дата звернення: 20.03.2026)
3. Понад 65% громад готові взяти участь у розробці реформи адміністрування місцевих податків – результати опитування. Портал «Децентралізація»: веб-сайт. URL: <https://www.decentralization.ua/news/16195.amr?page=3> (дата звернення: 15.03.2026)
4. Правління ВАГ підтримало розширення повноважень громад у адмініструванні місцевих податків. Всеукраїнська асоціація громад: веб-сайт. URL: <https://communities.org.ua/novyny/pravlinnya-vag-pidtrymalo-rozshyrennya-povnovazhen-gromad-u-administruvanni-misczevyh-podatktiv/> (дата звернення: 15.03.2026)